

Critica verbală

Din motive pe care le voi lămuri altă dată, mi se pare preferabilă formula din titlul editorialului meu aceleia, consacrate, de critică stilistică. Deocamdată îmi pun o altă întrebare și anume de ce a avut atât de puțină căutare la noi critica bazată pe premisa că literatura este, înainte de orice, un fapt de limbă, o realitate verbală. Mediul (cum spun anglo-saxonii, cu un cuvânt calchiat și în româna recentă) sau mijlocul poeziei sau romanului este constituit de limbaj. Cu toate acestea, nici poezia, nici, cu atât mai rar, romanul n-au fost abordate stilistic. Excepțiile se numără pe degetele de la o mână. Întreaga noastră critică interbelică (de la Lovinescu la Călinescu) a rămas insensibilă la limbaj: impresionistă, dogmatică, istoristă, sau estetică a preferat să evite verbalitatea textului în favoarea impresiilor, ideilor, ambiantei culturale sau valorii literare deductibile din el, ca niste constructe abstracte. Nici critica actuală n-a fost alt fel. A adăugat o perspectivă retorică sau fenomenologică, absentă înainte, dovedindu-se interesată de structuri (poetice, narative etc.). Chiar și structuralistii nostri, cei mai în măsură să-i înțeleagă virtuțile, au făcut prea puțin pentru verbalitate. În afară de M. Zamfir care a și introdus un concept nou, și anume cel de stilistică diacronică, alții n-au fost critici literari (mă refer la școala Coteanu). Genette, Riffaterre n-au avut emuli la noi, ca J.P. Richard sau tematistii, mult mai des urmați. Paradoxul este că singurul exemplu de stilistică aplicată nu se referă la poezie (în care, totuși, marea generație interbelică a elogiât nesmintit puritatea verbală), ci la proză: Arta prozatorilor români a lui T. Vianu. N-avem o Artă a poetilor români. Vianu pleca de la Bally, nu de la Spitzer, cum m-as fi așteptat și analizele lui verbale sînt încă remarcabile, deși cred că premisa teoretică despre dubla intenționalitate a limbajului este gresită. Călinescu împărtășea indiferența lui Croce față de limbă. Rarisimele lui abordări lingvistice (în Opera lui M. Eminescu, de pildă) sînt menite să probeze ironic ineficacitatea perspectivei cu pricina.

Și acum să revin la întrebarea mea inițială. Singurul răspuns care mi-a venit în minte ține de păcatul original al criticii noastre: În critica românească, la început n-a fost cuvîntul, ci ideile maioreștiene. Se știe că primul nostru critic a fost filosof și logician. Critica lui era metalingvistică. Deși a făcut unele observații referitoare la limbă (batjocorea sarcastic diminutivele romanticilor), critica lui a rămas ideologică, abstractă, sprijinită pe cîteva concepte clare (autonomia esteticului, între ele) de natură teoretică. Maiorescu n-avea plăcerea textului. Asadar, nici a verbalității. Frigiditatea aceasta pare a se fi transmis criticilor următori, clasati de Lovinescu, o jumătate de secol mai târziu, în trei generații maioreștiene. Le-am putea adăuga o a patra, după al doilea război mondial. Cu toate deosebirile dintre ei,

maiorescienii nostri critici au avut, cu totii, pregătire filosofică sau literară, nu lingvistică. Nici Caracostea, care s-a ocupat de expresivitate, nu era lingvist. Iar Ovid Densusianu, deși era, inaugurează în istoriile noastre literare (cu Literatura română modernă din 1921) critica de idei și de sentimente, fără urmă de considerații verbale. Dogmatismul dragomirescian ignora limba ca și estetismul lui Vladimir Streinu sau impresionismul lui Perpessicius. Nici măcar cei mai subtili critici contemporani de poezie (Negoițescu, Cistelean, Grigurcu) nu scriu critică verbală, deși ei însșiși ne ispătesc, uneori, tocmai prin verbalitatea exuberantă ori senzuală a comentariului propriu. Ideile maioresciene apăsă, un secol aproape după ieșirea ctitorului din scenă, peste conștiința verbală a urmașilor ca o lespede de neînălțurat.